

Lídia Pons: "El prestigi internacional de Badia el va erigir en altaveu de la situació política i social de la llengua i de la cultura catalanes"

Catedràtica de filologia catalana a la Universitat de Barcelona (UB) fins a la seva jubilació l'any 2014, la professora Lídia Pons i Griera va ser primer alumna i posteriorment col·laboradora d'Antoni Maria Badia i Margarit. Reputada especialista en lingüística general i en dialectologia, Pons fa balanç en aquesta entrevista a RECERCAT de la influència de la figura de Badia sobre diverses generacions d'estudiosos de la llengua catalana.

En ple Any Badia i Margarit en commemoració del centenari del seu naixement, com definiria el mestratge que va exercir sobre diverses generacions de lingüistes catalans com vostè?

La meva promoció va estudiar a la Universitat de Barcelona l'especialitat de Filologia Romànica en el marc de la carrera de Filosofia i Lletres, regida per la "Ley de Ordenación Universitaria", creada l'any 1943, que va regular l'ensenyament universitari de l'Estat fins a l'any 1970. En el marc d'aquesta llei, que imposava la docència en castellà, vam estudiar moltes promocions de lingüistes i filòlegs catalans que, després que Antoni M. Badia accedís a la docència universitària, el vam tenir a ell com a professor de matèries sobre gramàtica històrica i història de la llengua i, a partir dels anys seixanta, que és on se situa la meva promoció, ell ens va introduir també en l'estructuralisme, la descripció gramatical i els estudis de fonètica i fonologia; totes aquestes matèries, però, referides a la llengua castellana. A part de les classes, i cap al final de la carrera, si els alumnes hi estàvem interessats, ens deixava col·laborar en algun dels seus projectes, ens solia orientar cap a la recerca i la docència o ens proporcionava feina en alguna editorial, i d'aquesta manera continuava el seu mestratge.

Des d'una perspectiva més personal, Badia va definir en una ocasió la seva activitat com a "ciència i passió en la lingüística catalana". Aquest component emocional va ser molt present al llarg de la seva carrera?

Durant la carrera i fora de l'horari convencional, molts alumnes assistíem una hora a la setmana a classes en català i sobre el català que impartien tres professors de l'especialitat, entre ells Badia. Jo vaig assistir durant dos cursos a les seves classes; eren classes obertes a alumnes de qualsevol carrera i ens permetien accedir a un coneixement acadèmic de la nostra llengua que els estudis de la carrera no ens donaven. Aquestes classes eren disteses, Badia s'hi mostrava relaxat, accessible, rialler i fomentava la intervenció dels alumnes. Ara bé, on realment traspuava de manera continguda la seva passió per la llengua catalana era en les classes convencionals: la nostra generació venia d'un batxillerat sense cap referència a la llengua, la literatura, la història i la cultura catalanes, i, com que Badia tenia l'habilitat de col·locar en mig de les explicacions sobre el castellà alguna referència al català o a l'estada d'algun filòleg estranger a Catalunya, això ens eixamplava el cor; i així ens assabentàrem de paral·lelismes i discrepàncies en l'evolució del llatí cap al català i cap al castellà o de diferències entre el sistema fònic de les dues llengües, però també del

procés d'implantació de la normativa fabriana i de les desavinences entre gramàtics, dialectòlegs i escriptors a l'Institut d'Estudis Catalans abans de la Guerra Civil.

Expert en gramàtica, història de la llengua, dialectologia, sociolingüística, Badia respon a un perfil de lingüista potser ja no tan present a les nostres universitats, on prima més l'especialització. Troba a faltar aquesta aproximació panòptica a la filologia?

És veritat que la progressiva massificació a les aules i determinades necessitats socials han fet que la universitat s'hagi anat decantant cap a una formació molt especialitzada i sovint molt enfocada a una orientació laboral dels alumnes. Això, si més no, és ara bastant habitual en les carreres d'humanitats, que en altres èpoques tenien uns primers cursos de formació bàsica més àmplia i generalista i uns cursos superiors més especialitzats. També ha passat així en l'àmbit de la filologia: gairebé des del començament de la carrera els alumnes s'encaminen cap a una filologia determinada, de llengües modernes o clàssiques, i s'orienten cap a una llengua o cap a una literatura concretes. I, evidentment, des de la meua perspectiva, aquesta excessiva especialització té més mancances que beneficis. Ara bé, també penso que cal distingir entre la formació dels alumnes i l'activitat científica dels professors. En efecte, els professors, siguin de lingüística o de literatura i per molt especialitzats que estiguin, com més s'endinsen en la recerca més obligats es veuen a ampliar els seus coneixements cap a altres filologies i cap a molts altres camps del coneixement que traspassen els límits de la filologia, com la història, la filosofia, l'arqueologia, la geografia, l'art, la sociologia, els models matemàtics, i altres. Amb això vull dir que, en el marc de la filologia, continua havent-hi una part important de professors que, tot i ser referents en una especialitat concreta, tenen també una formació molt més extensa i completa.

Se'l pot considerar com a pare de la sociolingüística catalana?

Segons dos especialistes catalans prou qualificats en aquesta disciplina, com són Emili Boix i Francesc Xavier Vila, Badia és un dels quatre "gegants" de la sociolingüística catalana —juntament amb Francesc Vallverdú, Lluís Vicent Aracil, i Rafael-Lluís Ninyoles. Tot i que molt abans havia escrit articles científics i de divulgació sobre la situació de la llengua catalana a l'Estat, es va començar a introduir en la sociolingüística durant una estada com a professor visitant a la Georgetown University (Washington DC) durant el curs 1961-1962. Tal com explica ell mateix en alguna publicació, per tal de documentar-se per a una comunicació presentada a la reunió de fi d'any de la Modern Language Association, que volia centrar en alguns fenòmens lingüístics amb implicació social, va llegir el llibre *Languages in contact* d'Uriel Weinreich; es tracta d'un estudi sobre la situació lingüística i cultural dels italians i porto-riquenys a Nova York, i, pensant en la situació dels immigrants de l'època a Catalunya, va començar a preparar el seu primer gran treball de sociolingüística, *La llengua dels barcelonins*. Resultats d'una enquesta sociològico-lingüística (Barcelona, 1969). A partir d'aquí publica moltes altres contribucions especialitzades en sociolingüística, es converteix en un dels promotors del Grup Català de Sociolingüística —i n'és el primer president—, intervé en la creació de la revista *Treballs de Sociolingüística Catalana*, i fa que la disciplina,

impartida per Lluís Vicent Aracil, figuri a partir de 1976 entre les assignatures dels estudis de Filologia a la Universitat de Barcelona.

Des de la seva perspectiva, l'interès de Badia per la sociolingüística respon com s'ha afirmat al seu compromís polític i cultural amb la reconstrucció nacional del país?

Acabo de parlar de com Badia es va introduir en la sociolingüística durant la seva estada als Estats Units durant el curs 1961-1962, però la veritat és que el contrast entre, per una banda, la seva formació catalanista durant la II República i la Generalitat reinstaurada i, per una altra banda, la foscor i l'opressió del franquisme sobre la cultura, la societat i la universitat catalanes durant les dues primeres dècades de la postguerra, el van neguitejar i esperonar, i el van convertir molt aviat en un activista cultural i cívic. Situat al marge de la política de partits, molt aviat va començar a aprofitar "qualsevol escletxa" per donar a conèixer, aquí i sobretot a l'estranger, la situació de la nostra llengua, a través de conferències, publicacions de divulgació i publicacions especialitzades. El seu prestigi internacional en l'àmbit de la romanística i de la lingüística en general va fer que actués com a altaveu de la situació política i social de la llengua i de la cultura catalanes. En la mateixa línia d'activista cal situar la seva presència al capdavant del Rectorat de la Universitat de Barcelona entre 1978 i 1986, on impulsà la reforma del estatuts i va catalanitzar la institució.

Un altre dels àmbits de recerca predilectes de Badia fou el de la dialectologia. Com a reconeguda especialista en aquesta àrea, quin pes tingué l'aportació de Badia i Margarit a l'estudi de la diversitat lingüística catalana i en la seva carrera en particular?

Tal com explicava Badia, durant els anys quaranta, mentre estudiava la carrera i a través de les obres de Menéndez Pidal, es va sentir especialment interessat per les referències que s'hi feien als dialectes de la Península i, a partir d'aquí s'anà introduint en els dialectes catalans a través de les publicacions de Mn. Alcover, de Mn. Griera i d'altres filòlegs catalans del primer quart de segle, i també en el coneixement de l'Atlas linguistique de la France (1902-1910) de Jules Gilliéron, que li va causar un gran impacte. De resultes del seu interès pels dialectes, va organitzar la seva tesi centrant-la en els pronoms derivats de IBI i INDE, a la Península Ibèrica, i, coneixent la pervivència de hi i en al Pirineu aragonès, va fer enquestes als parlants de catorze poblacions de l'Aragó; així es va iniciar en el treball de camp i en la recollida directa de les formes orals; al cap de poc s'endinsava també en l'estudi dialectal del parlar del Valle de Bielsa. A partir d'aquest moment, va deixar les incursions en l'aragonès i va enfocar l'interès dialectal cap al català: comença l'etapa de l'Atlas lingüístic del domini català.

Conscients de les limitacions metodològiques de l'Atlas lingüístic de Catalunya, publicat parcialment per Mn. Griera l'any 1923, Badia i Germà Colón van pensar en la possibilitat d'elaborar-ne un sobre tot el domini lingüístic català, amb els mètodes innovadors de la geolingüística. Durant el Congrés de Romanística de Barcelona de l'any 1953 van presentar una comunicació, descrivint el projecte, els objectius i el mètode de treball. Aviat es va incorporar al projecte Joan Veny, i ell i Badia van elaborar durant l'estiu de 1957 el

qüestionari de futur Atlas lingüístic del domini català. Poc després també s'hi va incorporar Manuel Companys i, amb ell, la novetat de l'enregistrament magnetofònic de les enquestes. La primera prova, amb el qüestionari, la feren tots quatre a Sant Boi de Llobregat; en realitat, però, fins a l'any 1964, Badia i Veny no emprengueren formalment la realització de les enquestes. Entre els anys 1965 i 1968 un grup de joves llicenciats, entre els quals Conxita Lleó, Montserrat Ros, Joaquim Rafel, Joan Martí, Montserrat Badia i jo mateixa, ens incorporàrem al projecte i, juntament amb els dos iniciadors efectius del projecte —Badia i Veny—, començàrem a passar un qüestionari d'aproximadament 2.500 preguntes per 190 localitats de tot el domini lingüístic català.

El treball de recollida de materials per a aquest projecte es va fer entre els anys 1964 i 1978, i per tots els que hi vam participar, en una època en què els mitjans de comunicació públics eren força deficientes i les comoditats d'allotjament, també, va ser una experiència de vida, esforçada i difícil; però també ens vam enriquir amb el coneixement aprofundit i de primera mà de la nostra terra, la nostra llengua i les diferents maneres de ser de les persones.

Les contribucions cabdals de Badia i Margarit en lingüística històrica i història de la llengua van servir per aportar al català una gramàtica històrica homologable a la de les grans llengües romàniques?

La Gramàtica històrica catalana respon a la formació inicial de Badia com a romanista i seguint, com ja he dit, la línia de les obres de Menéndez Pidal. Es va publicar en castellà l'any 1950 i va esdevenir el manual que va permetre que moltes generacions de filòlegs i lingüistes ens endinséssim en la història interna del català, en la seva evolució fonètica i morfològica, des dels orígens fins als nostres dies. L'obra estava estructurada segons allò que era habitual en les gramàtiques històriques de les llengües romàniques, però en el pròleg l'autor es lamentava de la incompleció de l'obra i manifestava el desig de completar-la en un futur no llunyà amb les parts que, des del seu punt de vista, hi mancaven: formació de paraules, sintaxi, lèxic i història externa de la llengua. L'obra va ser molt ben acollida en l'àmbit de la romanística i es va convertir en una eina de treball valuosa per a tots els romanistes. L'any 1981 es va tornar a editar amb el mateix contingut, però en versió catalana; tot i els bons propòsits de Badia, tampoc no contenia la segona part que ell hauria desitjat. Malgrat això, en la seva bibliografia hi ha altres aportacions cabdals sobre aquests altres aspectes de la llengua històrica, com les Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols, del segle XV, els estudis sobre la llengua de Ramon Llull o de Desclot, sobre la flexió verbal o l'estructura de la frase; i també la publicació l'any 1981 de La formació de la llengua catalana, on presenta la seva teoria sobre els orígens de la divisió dialectal del català.

- [Estudis de Filologia Catalana \(UB\)](#)